

УДК 658.152(045)

*Білоусько Н.Л.,
аспірант кафедри виробничого
менеджменту та агробізнесу,
Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва*

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Функціонування будь-якого підприємства пов'язане з використанням матеріальних цінностей, що є втіленням інвестованих у виробництво фінансових ресурсів, призначених для довгострокового користування як засоби праці. Вони становлять основу виробничих потужностей підприємства та є його основними засобами. Економічна сутність і матеріально-речовий зміст основних засобів слугують визначальними характеристиками ідентифікації їх значення в забезпеченні відтворювальних процесів, функціонуванні та розвитку виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств засобами виробництва та ефективність їх використання є актуальним питанням сучасного розвитку економіки, вирішенню яких присвячено наукові праці вітчизняних вчених, серед яких – Амбросов В. Я. [1], Підлісецький Г. М. [4], Саблук П. Т. [6], Шибанін В. С. [7], Петров В. М. [3], Кукса Л. В. [2]. Актуальними залишаються питання якісного стану та руху засобів виробництва сільського господарства, що обумовило необхідність даного наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка і аналіз складу та руху основних засобів за окремими видами техніки: трактори, вантажні та вантажно-пасажи́рські автомобілі, машини посівні та для садіння, кормозбиральні, комбайни кукурудзозбиральні, комбайни кормозбиральні в сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання: вивчити якісний склад основних засобів сільського господарства; проаналізувати рух та рівень відтворення основних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе значення для прибуткового ведення сільськогосподарського виробництва відіграє відтворення основних засобів, запровадження нових технологій у виробництво, що веде за собою підвищення якості отримуваної продукції, у кінцевому підсумку – зростання ефективності діяльності.

В основі дослідження руху та складу основних засобів групування за відповідним ознаками (за галузевою належністю, за функціональним призначенням тощо). Різноманітний склад основних засобів зумовлює вивчення їх структури, тобто співвідношення окремих груп в загальному обсязі). Для аналізу інтенсивності руху основних засобів використовують такі показники, як: коефіцієнт оновлення, який розраховується відношенням вартості основних засобів, що надійшли на підприємство за звітний період, до первісної вартості засобів праці на кінець періоду; коефіцієнт вибуття, який розраховується відношенням вартості основних засобів, що вибули за звітний період, до первісної вартості засобів праці на початку звітного періоду; коефіцієнт приросту (коли надходження перевищує вибуття), який розраховується відношенням різниці надходження і вибуття основних засобів до первісної вартості основних засобів на початку періоду [5, с. 142]. Дані показники обчислюються по основних групах основних засобів, вивчаються у динаміці і дають змогу оцінити інтенсивність відтворювальних процесів на підприємстві.

Якісний стан та рух основних засобів сільськогосподарських підприємств Харківської області неоднорідний і суттєвим чином залежить від рівня забезпеченості ними.

Для аналізу було обрано лише великі сільськогосподарські підприємства, оскільки саме для великих сільськогосподарських товаровиробників актуальними є питання підвищення ефективності використання матеріально-технічних ресурсів з метою зниження собівартості і максимальної віддачі від них (табл.1).

Середній рівень первісної вартості основних засобів на початок року по господарствах з найменшим рівнем забезпеченості основними засобами на одиницю земельної площі становив 3794,7 тис. грн., що у 8,8 рази менше показника первісної вартості основних засобів по п'ятій аналітичній групі. На кінець року цей розрив між групами становив 8,3 рази. Аналіз сум зносу основних засобів показує, що вони є значно більшими в тих групах господарств, які мають невисокий рівень забезпеченості основними засобами. На кінець 2011 року 62,86 % основних засобів підприємств першої групи були зношеними. Показник їх придатності становить лише становить 37,14%. Коефіцієнт зносу основних засобів має чітку тенденцію до зниження при зростанні забезпеченості підприємств

основними засобами. Показник збереження основних засобів по господарствах п'ятої групи на 32,83% перевищує показник першої групи і становить 69,97%.

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за середньорічною залишковою вартістю основних засобів на 100 сільськогосподарських угідь

Групи підприємств за середньорічною залишковою вартістю основних засобів на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	кількість підприємств у групі	частка кожної групи, %	В середньому на 1 підприємство:		
			площа с.-г. угідь, га	середньорічна залишкова вартість основних засобів, тис. грн.	припадає основних засобів на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.
6,71 – 60,00	19	10,6	4021	1477,7	36,75
60,01 – 100,00	27	15,1	4302	3393,6	78,88
100,01 – 200,00	73	40,8	4809	6855,4	142,55
200,01 – 400,00	41	22,9	4158	11021,0	265,03
400,01 – 700,00	12	6,7	4457	23447,1	526,06
700,01 – 2600,00	7	3,9	1479	14628,1	988,96
Разом по сукупності	179	100,0	4346	8132,8	187,12

Тому цілком логічним є той факт, що господарства з високим рівнем забезпеченості основними засобами мають кращий їх якісний стан, менше витрачають коштів на оновлення засобів. Якщо по першій групі господарств протягом року оновлено 13,81% основних засобів, то по господарствах п'ятої групи - 9,41%, шостої групи – 5,78%.

Аналогічно змінюється і показник відносного приросту основних засобів за рік. Вартість основних засобів на кінець року перевищує їх вартість на початок року по підприємствах першої групи на 16,07%, по підприємствах п'ятої та шостої груп відповідно на 9,71% та 6,05%.

Не менше значення для підприємства має якісний склад та рух основних засобів, окремо за кожною з груп основних засобів для формування цілісної картини їх наявності на сільськогосподарських підприємствах.

Нами було розраховано показники наявності та руху за окремими видами техніки: трактори; вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі; машини посівні та для садіння; кормозбиральні; комбайни кукурудзозбиральні; комбайни кормозбиральні.

Потребує детального аналізу наявності та руху тракторів по групах сільськогосподарських підприємств за серед за залишковою вартістю основних засобів на 100 га с.-г. угідь.

Середня кількість тракторів на одне господарство коливається від 17-20 штук (по шостій та першій групах) до 35 штук (по п'ятій групі). Із загальної кількості тракторів лише по п'ятій та шостій групах вони стовідсотково належать підприємствам. По інших аналітичних групах цей показник знаходиться в межах 75-88%. Із збільшенням забезпеченості підприємств основними засобами на одиницю земельної площі знижуються коефіцієнти вибуття і відсоток списаних тракторів за зносом.

За кількістю тракторів в розрахунку на 1000 га орних земель лідерами є Республіка Корея – 163,3 од., Польща – 124,6 од., Іспанія – 82,4 од., Люксембург – 104 од., Китай – 27,7 од., Україна – 10,3 од., Білорусь – 9,0 од., Російська Федерація – 3,0 одиниць. За кількістю зернозбиральних комбайнів – Республіка Корея – 55,0 од., Люксембург – 8,6 од., Іспанія – 4,2 од., Болгарія, Румунія – близько 3 од., Україна – 1,8 од., Російська Федерація – 0,8 од. [8].

Із зростанням вартості основних засобів на 100 га с.-г. угідь від першої до шостої групи знижуються відносні показники оновлення і вибуття вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів. Якщо по першій групі господарств питома вага автомобілів, що надійшли протягом року, та їх кількість на кінець року становила 4,44%, то по п'ятій та шостій групах, відповідно 1,93 і 0,84%. Коефіцієнт вибуття автомобілів перевищує коефіцієнт придбання практично по всіх аналітичних групах (окрім четвертої та шостої груп).

Однією з головних операцій в будь-якій технології вирощування є посів та садіння. Тому актуальним є максимальне забезпечення підприємств технікою саме для здійснення цих операцій.

В середньому по сукупності досліджуваних господарств кількість посівних машин з розрахунку на одне підприємство становить 13 штук, 11 з яких (або 83%) належать господарствам. Коефіцієнт вибуття посівних машин (7,76%) перевищує питому вагу техніки, що надійшла протягом року (4,86%). Особливо суттєвою ця різниця є по господарствах другої групи, по яких вибуло 14,14% машин проти 6,7% придбаних протягом року. По господарствах четвертої аналітичної групи різниця між часткою техніки, що вибула і яка була придбана, становить 6,05%.

Збирання врожаю – одна з трудомістких операцій при вирощуванні сільськогосподарських культур, на виконання якої припадає 60%-70% загальних затрат.

Визначальною особливістю збирання урожаю зернових культур є те, що за будь-якого спрощення агротехнологій, його, так само як і сівбу, нічим замінити неможна. Якщо, наприклад, енергоємну полицеву оранку за відповідного технічного і технологічного забезпечення можна замінити

альтернативними варіантами обробітку ґрунту (мінімальний або «нульовий» обробіток, використання чизельних або безполицевих знарядь), використання дорогих хімічних засобів захисту рослин від бур'янів менш дорогими агротехнічними або організаційними заходами, то застосуванню сучасних енергонасичених самохідних зернозбиральних комбайнів сьогодні немає альтернатив [3].

Кількість зернозбиральних комбайнів з розрахунку на одне господарство коливається від 3 шт. по першій групі підприємств до 8 шт. по п'ятій групі. Середній показник наявності комбайнів у підприємствах зростає із збільшенням забезпеченості основними засобами і становить по першій групі 72,73%, по п'ятій і шостій групах відповідно 97,89 і 100%. Найвищу питому вагу придбаних протягом року зернозбиральних комбайнів отримано по третій і четвертій групах господарств із середнім рівнем забезпеченості основними засобами, по яких вона становить відповідно, 14,55% і 9,52%. Коефіцієнт вибуття зернозбиральних комбайнів має тенденцію до збільшення із зростанням середньорічної залишкової вартості основних засобів на 100 га сільськогосподарських угідь.

Комбайни зернозбиральні самохідні типу призначені для збирання зернових колосових культур (пшениці, ячменю, вівса, жита) як прямим, так і роздільним способами збирання, а з використанням спеціальних пристроїв – соняшнику, кукурудзи на зерно, зернобобові культури (горох, віку), круп'яні культури (просо, гречку), ріпак, сою та зернове сорго. Зазначені особливості підтверджуються проведеними нами розрахунками наявності та руху кукурудзозбиральних комбайнів по сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

На 179 досліджуваних нами сільськогосподарських підприємств припадає лише 84 кукурудзозбиральних комбайнів. Лише по господарствах третьої та п'ятої групах маємо показники надходження кукурудзозбиральних комбайнів: 6,25 % і 7,69%. Показники вибуття цього виду техніки мають високі значення і становлять по першій групі господарств 20 % до наявності техніки на початок року, по третій групі – 9,09%, по четвертій – 26,67%. В середньому по досліджуваній сукупності кількість кукурудзозбиральних комбайнів, що вибула протягом року, становить 8 штук або 9,52 % до наявності на початок року.

На сьогодні стан кормової бази України за всіма параметрами не відповідає вимогам розвитку тваринництва і оптимізації системи землеробства. Однією з основних причин зменшення виробництва кормів є гостра нестача кормозбиральної техніки, кількість якої на підприємствах України значно менша за необхідну, а її кількість продовжує скорочуватись. У зв'язку з цим основна маса кормів заготовлюється за традиційними технологіями та переважно машинами застарілих конструкцій. В Україні, на жаль, вітчизняної високопродуктивної самохідної кормозбиральної техніки, яка б із належною якістю виконувала технологічний процес заготівлі кормів, не виготовляють. Збільшення обсягів заготівлі подрібнених кормів, а головне підвищення вимог до їхньої якості, ставлять перед розробниками завдання створити високопродуктивну техніку, яка забезпечить високу якість кормів і мінімальні втрати їх при заготівлі та використанні [2].

В середньому по сукупності досліджуваних господарств кількість кормозбиральних комбайнів з розрахунку на одне підприємство становить 2 одиниці, з яких 83,28% належать господарствам. Коефіцієнт вибуття кормозбиральних комбайнів (10,51 %) перевищує питому вагу техніки, що надійшла протягом року (5,97%). Слід відмітити, що фактично по всіх аналітичних групах вибуття кормозбиральних комбайнів перевищує її придбання.

Розрахувавши відносну величину координації, яка характеризує скільки одиниць сільськогосподарської техніки, яка надходить протягом року, припадає на 100 одиниць техніки, що вибула протягом року, можна сказати, що на 100 тракторів, які вибули за рік, приходиться 82 трактори, які надійшли протягом року. Тобто техніка не заміщується. Ми не можемо зробити висновок про те, яка за якісним складом техніка вибуває, а яка купується господарствами, оскільки статистична звітність Ф.10 мех. «Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах» не надає таких даних. Аналіз ускладнюється відсутністю даних про канали надходження нової техніки (табл. 2).

Таблиця 2

Узагальнення показників наявності та руху техніки в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2011 р.

Показники	Тракто ри	Вантажні та вантажо- пасажирські автомобілі	Машини посівні та для садіння	Комбайни зерно- збиральні	Комбайни кукурудзо збиральні	Комбайни кормо- збиральні
Питома вага техніки, що надійшла протягом року, %	5,62	3,01	4,86	10,65	3,80	5,97
Питома вага техніки, що вибула протягом року, %	6,86	4,23	7,76	6,10	9,52	10,52
Відносна величина координації, %	81,8	70,3	60,7	183,3	37,5	54,1
Питома вага техніки, що належить підприємству, %	81,70	79,76	82,89	81,72	79,75	83,28

Показник заміщення по вантажних та вантажно-пасажи́рських автомобілях становить 70,3%, по посівних машинах – 60,7%. Найменший рівень оновлення маємо по кукурудзозбиральних і кормозбиральних комбайнах. На 100 одиниць кукурудзозбиральних комбайнів, які вибули протягом року, надходить лише 38 одиниць нової техніки; на 100 одиниць кормозбиральних комбайнів – 54 одиниці. Лише по зернозбиральних комбайнах на 100 одиниць техніки, що вибуває, купується 183 нових комбайнів.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасні темпи розвитку сільськогосподарського виробництва потребують якісно нових технічних засобів. Основними якісними вимогами, які висувують керівники господарств до технічних засобів, є продуктивність, надійність, довговічність, ремонтпридатність, мобільність, а також можливість виконання технологічних операцій згідно вимогами технологій.

Ефективне ведення сільськогосподарського виробництва можливе лише за умови достатнього рівня забезпеченості основними засобами, їх якісного стану, а також здійснення постійної модернізації та оновлення, що передбачає їх постійний рух на підприємстві. Важливе значення для прибуткового ведення сільського господарства має якісний стан його основних засобів. Виникає необхідність оновлення активної частини основних засобів та будівництво нових об'єктів, які дозволять створити умови для застосування більш ефективних технологій.

Бібліографічний список

1. Амбросов В. Я. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. – 2007. – №6. – С. 14-18.
2. Кукса Л. В. Ефективність застосування кормозбиральних комбайнів / Л. В. Кукса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pav/2010_16/16-07.pdf.
3. Петров В. М. Забезпечення зернозбиральними комбайнами сільського господарства України та іноземних країн / В. М. Петров, А. В. Токар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/vkhнау_ekon/.../6_11.pdf
4. Підлісецький Г. М. Підвищення рівня фондооснащеності аграрного виробництва як основа зростання його ефективності / Г. М. Підлісецький, М. М. Могилова // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 21-28.
5. Рзаєва Т. Г. Економічний аналіз : [навч. посібник] / Т. Г. Рзаєва. – Хмельницький : ХНУ, 2003. – 198 с.
6. Саблук П. Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П. Т. Саблук, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 3-15.
7. Шебанін В. С. Ретроспектива трансформації сільськогосподарських підприємств та основні напрями підвищення їх ефективності / В. С. Шебанін, О. В. Шебаніна, І. О. Піюренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Вип. 1. – Т.1. – С. 3-13.
8. FAO Statistical Yearbook 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org>.

Анотація

У статті визначено сучасний стан забезпеченості та ефективності використання основних засобів аграрного виробництва, а також досліджено якісний стан та рух основних засобів. Окреслено основні передумови для розширеного відтворення основних засобів на інноваційній основі.

Ключові слова: основні засоби, сільськогосподарські товаровиробники, ефективність, рух та якісний стан основних засобів, види техніки.

Аннотация

В статье определены современное состояние обеспеченности и эффективности использования основных средств аграрного производства, а также исследовано качественное состояние и движение основных средств. Определены основные предпосылки для расширенного воспроизводства основных средств на инновационной основе.

Ключевые слова: основные средства, сельскохозяйственные товаропроизводители, эффективность, движение и качественное состояние основных средств, виды техники.

Annotation

The article outlines the current state of provision and efficiency of the fixed assets of agricultural production, and also the qualitative state of and movement of fixed assets. The basic conditions for expanded reproduction of fixed assets on the basis of innovation.

Key words: fixed assets, agricultural producers, efficiency, and quality of movement state assets, types of vehicles.